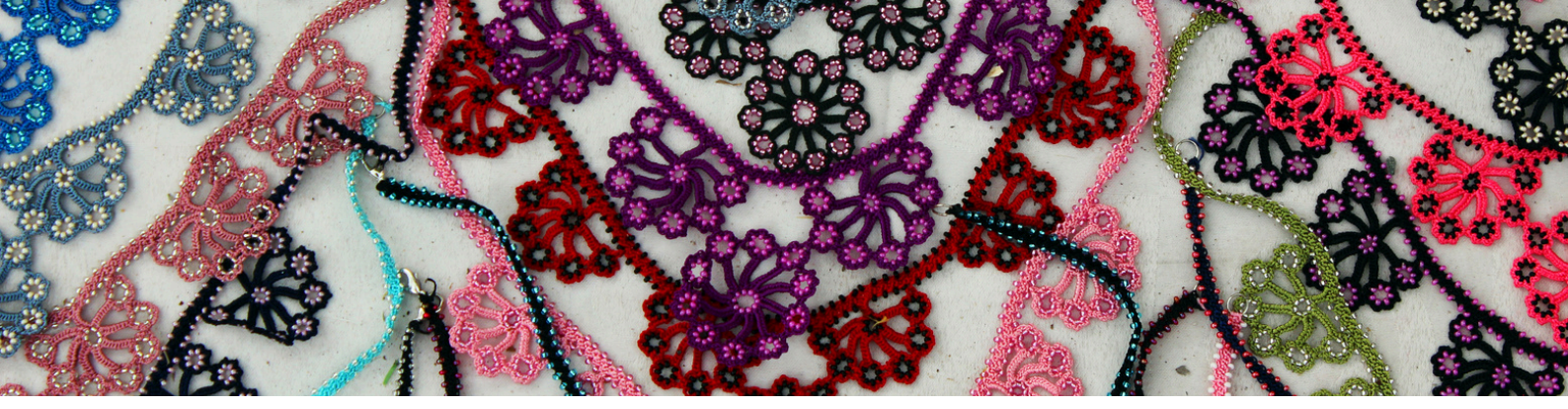

OYA

Doğa ile dinin, Tanrı ya da Tanrıça ile insanın, şiir ile mitolojinin kaynaştığı bir topraktır Anadolu. Burada insanlar, on iki bin yıldır motifler aracılığı ile iletişim kuruyorlar. Orta Anadolu'da Çatalhöyük ve Hacılar'da, Güney Anadolu'da Çayönü'nde, yani tarihin ilk yerleşimlerinde görülen simgeleri, günümüz kilim, halı, çorap, eldiven vb. gibi el sanatları ürünlerinde de bulmak olasıdır.

Oya, Anadolu'da süslemek ve en önemlisi de kişiler arası iletişim kurmak için yapılan bir örgü türüdür. Dantel, tığ işi gibi benzerlerinden onu ayıran en önemli özellik üç boyutlu olması ve bir dikiş iğnesi ile örülmesidir.

Anadolu'da oya onu yapan kadının yaşam öyküsüdür. Kız çocukları 6-7 yaşlarında oya yapmaya başlarlar. İğne, iplik tutamayacak yaşa gelene dek bu örgüyü yapmayı sürdürürler. Tüm yaşam boyunca duygularını, gizlerini, inançlarını, mutluluklarını oya denilen bu yapma çiçekle dile getirirler.

Oyalardaki bitki ve çiçekler, kadınlar tarafından bir anlatım dili olarak kullanılır. İlginç olan bir başka yön ise oyanın

çocukluk, buluş, genç kızlık, nişanlılık, evlilik, olgunluk ve yaşlılık evreleri geçiren bir kadının yaşadığı tüm bu dönemlerdeki görüş ve düşünce farklılıklarını simgelemesidir. Aynı oyayı yapan bir genç kızla, yaşlı bir kadının ona verdikleri isim aynı olsa da anlatımları farklıdır.

Yapımında ipek iplikten tüle, boncuktan ufak kâğıt parçalarına kadar yüzlerce malzemenin kullanıldığı bir el sanatıdır oya.

Oyalar yüzyıllardır, Anadolu'da okuma yazma oranları düşük, haberleşme araçlarından yararlanamayan kadınların bir çeşit iletişim aracı olmuştur. Günümüzde, kırsal kesimde yaşayan kadınların haberleşmelerine yardımcı olmaya devam etmektedir. Çiçeklerden oluşan bir anlatım dili, sevgililik, nişanlılık ve evlilik aşamalarından geçerek aile ilişkilerini bile düzenleyebilecek boyutlardadır. Anadolu kadını, kaderini (sevdim alamadım), sevincini (şeker pembesi), özlemini (yarım ile), sevgisini (çayır- çimen), nefretini (biber) ve hemen hemen tüm düşüncelerini oyalarla çevresindekilere iletir. Bu gizli iletişimi genellikle kadınlar kullanır.

Oyaların dilini araştırırken, coğrafi bölge, bitki örtüsü, yörenin inançları, gelenekleri, görenekleri, oyayı ören kadının yaşı, oyanın kullanım amacı gibi konularda önemli saptamalar yapmak gerekmektedir. Örneğin, Akdeniz bölgesinde portakal oyası, İç Anadolu'da domates veya elma olur. Bunun nedeni kurak ve yüksek bölgelerde portakal yetişmediğinden, doğaldır

ki orada portakala ait oyalar yoktur. Oyaların konusu genellikle çiçeklerdir. Bunun nedeni ise çiçeklerin özünde bulunan veya bulunduğu varsayılan doğal güçlerdir. Eski çağlarda birçok boya, ilaç, zehir, çiçeklerden yapılmıştır. Doğum veya ölüm günlerinde etrafta görülen yine çiçeklerdir. Kadın ile çiçek yüzyıllardır hep iç içe olmuştur. Çağdaş şehir toplumlarında çiçek, kadına ve hastaya gider.

Hatta toplumumuzda "gül gibi kız", "gonca gül", "deve dikenini gibi kadın", "Kabak çiçeği gibi açıldı.", "Nergisler gibi kokuyorsun." gibi deyimler hep kadınlara yakıştırılmıştır. Anadolu'da yıllardır el sanatlarının her dalında eşim Güran Erbek ile araştırmalar yaptık. Şayet rastladığımız oya isimlerinden bir liste yapmış olsa idik ufak çapta bir kitap olurdu. En yaygın olan oyalardan birkaçını inceleyelim. Örneğin gül oya. İslamiyet'ten sonra gül, Hz. Muhammet'in çiçeği sayılmıştır. Günümüzde Kocaeli'nde evlenmek isteyen genç kız yakasına ya da saçına gül takar. Bu tavır "Evlilik çağındayım." demektir. Öte yandan bir genç kıza âşık olan delikanlı, aşkından sararıp solduğunu anlatmak için sarı gül taşır. Kız oğlanın önerisini kabul etmişse, kırmızı gül takarak "Ben de sana âşığım." yanıtını verir. Bu örneklerde görüldüğü gibi gül, sevgiyi, iki insanın tanışması için gereken iletişimi sözsüz olarak sağlamıştır. Gülün başka bir anlamı da yaşam, ruhun ölümsüzlüğü, ölümden sonra dirilme gibi inanışların simgesidir. Baharat olarak kullanılan karanfili yan yana dizerek oluşturulan oya türü "karanfil oya"dır; "çatal karanfil",

"yediveren karanfil", "boz karanfil" gibi adlar alır. Anadolu'nun birçok yöresinde erkeğin nişanlılık talebi, kırmızı karanfil gönderilerek veya takılarak kabul edilir. Gülün aksine, karanfil çiçeği, genelde aşkın fiziksel iletişim aracı olarak kullanılır. Nergis oya Anadolu'da üzüntü, yalnızlık ve ayrılığı simgelemek için kullanılır.

Kadın, eğer sarı nergis oyası takmış ise ayrılık kesindir, kavuşmak olanaksızdır. "Dağ nergisi", "bayan nergis", "nergis oya" gibi oya isimleri vardır. Nergis mitolojide ve öykülerde olduğu gibi oyalarda da yalnızlığın ve ayrılığın simgesidir. Yurdumuzda, bazı yörelerde, kadının, erkek çocuk sahibi olana kadar, evde büyüklerin yanında konuşması yasaktır. Konuşması uygun görülmeyen kadınların, duygularını oyalarla anlatması gelenek olmuştur. Örneğin, evliliğin ilk haftasından sonra anne ve baba evine el öpmeye giderken kadın, kocasından memnun olmadığını başına taktığı biber oyası ile anlatır. Eğer kırmızı biber oyası bağlamış ise ilişkinin ümitsiz ve biber gibi acı olduğunu ailesine sessizce belirtmektedir. Gelin eğer mutlu ise "hercai menekşe" veya "çayır çimen" oyası takar. Oya hem arkeolojik hem mitolojik hem de etnolojik anlamda yıllar boyu bitmeden, tükenmeden devam edebilecek türde bir el sanatıdır. Çağdaş iletişim olanaklarına, günümüz teknolojisinin ürünlerine karşın bir iğne bir iplikle dünyalar yaratan bir sistemdir. Yeter ki hâlâ onu yapabilen bir Anadolu kızı olsun.

Mine ERBEK

